

ІННОВАЦІЙНІ СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ І МОРАЛЬНИЙ ВИБІР

В статті розглядається проблема суперечливих стосунків інноваційних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві, з моральною складовою того ж таки суспільства. Метою статті є визначення місця та ролі моральнісних цінностей у глобальному світі інноваційних трансформацій.

Ключові слова: інноваційні процеси, мораль, моральний вибір, моральні цінності, моральнісність, моральнісна відповідальність, моральнісні засади.

Постановка проблеми. Останнім часом у суспільстві все активніше пролонгується думка про те, що внаслідок розвитку науки, життя людства у цілому і кожної окремої людини все більше поліпшується. З точки зору побутових зручностей – очевидно, що – так, але з точки зору моральнісної – не завжди: не все так однозначно.

Сучасний світ характеризується фундаментальними трансформаціями. Саме інновації відіграють важливу роль у формуванні нового соціокультурного порядку Вони, тобто інновації, породжують нове бачення місця і ролі людини у соціоприродній системі, виділяючи місце та роль особистості як активного суб'єкта, творця нового типу суспільних відносин. Фактично, процес постійного розгортання інновацій у глобалізованому світі є визначальним елементом соціокультурного розвитку.

Говорячи про технічні та технологічні досягнення лише останнього століття, ми вже втрачаємо набір епітетів для того, щоб перерахувати всі досягнення, які стали повсякденням людського буття. Досягнення нанотехнологій останніх десятиліть дає змогу людині бути вічно молодю, з точки зору зовнішньої досконалості. Правда, не все можливо замінити й виправити в життєдіяльності людського організму, проте – це лише проблема часу. А от з точки зору моралі і моральнісності – не все так однозначно: чи можна стверджувати, що наші сучасники моральнісно більш досконалі порівняно з попередниками. Інновації стають потужним соціальним фактором, що перетворює особистість на засіб техногенного середовища та об'єкт маніпулювання з боку масової культури. Фактично, суспільство й

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

створені ним інновації перебувають сьогодні у край суперечливих стосунках.

Будучи одним із чинників становлення та розвитку культури, інновації виступають достатньо складним соціокультурним феноменом. Усі зміни, що породжені інноваціями у системі суспільних відносин та зумовлений ними резонанс у всіх сферах суспільного життя, вимагають нагального їх теоретичного осмислення.

Аналіз досліджень. Про зміст та структуру інноваційних процесів є досить багато праць зарубіжних, зокрема західних, мислителів. Так: Д. Белл, М. Гайдеггер, П. Друкер, Е. Тоффлер, Р. Фостер, Ф. Фукуяма, А. Швейцер, К. Ясперс та інші – спочатку досліджували інновації в техніці та технологіях, а далі – і в інших сферах людської діяльності. Серед російських філософів виділяються роботи О. Князевої, М. Лапіна, А. Пригожина та інших, присвячених з'ясуванню ролі інновацій у суспільному розвитку. Проблематику вивчення природи інновацій серед вітчизняних філософів займаються: М. Дмитрієва, І. Добронравова, А. Єрмоленко, В. Ільїн, В. Князев, П. Кравченко, Д. Муза, С. Пролєєв, Л. Солонько, М. Тарасенко та інші. Окремо можна виділити ще цілу плеяду вітчизняних філософів, які досліджують зміст інновацій та їх місце в освітньому просторі, особливості формування інноваційної освітньої системи тощо: В. Андрущенко, М. Бойченко, О. Гомілко, Л. Губернський, І. Зязюн, В. Кремень, С. Кримський, О. Навроцький, І. Надольний, С. Ніколаєнко, М. Михальченко, М. Степко, В. Ярошевець та інші.

Основна частина. «Многознание уму не научает»... Чому ж знання не стають стержнем життєдіяльності особистості... Ба, навіть більше, чим вищий рівень розвитку IQ індивіда, тим менше він дотримується моральних норм, що панують у суспільстві. Практично, люди, які керуються моральнісними засадами, як правило, не мають шансів стати успішними у нинішніх реаліях суспільного буття. Ті ж, хто не зважає на моральнісні приписи, як правило, досягають успіхів у сферах своєї діяльності, звичайно ж, якщо мають достатній рівень IQ, освіти та відповідну матеріальну базу.

Аморальнісність є необхідною складовою частиною сучасної успішної людини: чи то у галузі політики, чи то економіки тощо. Тобто, молодь з дитинства бачить перед собою недвозначну картинку для наслідування: хочеш бути успішним, чогось досягти у житті, то неодмінно будь не таким як усі й, головне, демонструй своєю поведінкою власну іншість, причому – чим яскравіше, тим краще. Нажаль, правила пристойної поведінки – далекі від яскравості, а тому – саме відхід від морально прийнятого і є яскравим виявом інобуття

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

(похабщина стає не просто нормою, а еталоном для наслідування). Чи можна з усім цим щось вдіяти. Мабуть, що так. Проте, не все так просто. У світі товарно-грошових відносин, звичайно ж, гроші – є показником добробуту їх власника. І чим їх більше, тим успішніша людина. А тому всілякі розмови про рівність можливостей – є не просто обманом, а першою цеглиною у фундамент аморальності суспільства, на якому й базується все суспільство, де панують ринкові відносини.

Чим можуть допомогти (зарадити) наукові відкриття, інноваційні досягнення у ситуації поступової моральнісної деградації суспільства. Одним із напрямів такого виходу може бути підняття всезагального рівня культури населення. У нашому варіанті – це всезагальна обов'язкова вища освіта. На шляху до цього Україна зараз і знаходиться. Всезагальна обов'язкова вища освіта дає змогу індивіду постійно вчитися, підвищуючи свій рівень освіти, культури, розширюючи власний світогляд. Так чи інакше, людина, яка постійно працює над собою – більш емпатична, відповідно, і більш соціально адаптована. Моральнісна складова такого індивіда більш вагома й постійно працююча: особистість постійно самовдосконалюється. Процес моральнісного самовдосконалення – це важливий крок у формуванні як суб'єкта моральнісних відносин, так і самого суспільства. Гармонія суб'єкта та об'єкта моральнісних відносин у суспільстві – це запорука успішного майбутнього людства.

Наука, будучи органічним компонентом культури та економіки суспільства, соціальним інститутом, що має власну структуру і певні функції, які склалися протягом століть, усе більш актуалізується у суспільному бутті. З розвитком науки пов'язане зростання свободи самої суспільної людини. У той же час, технічний прогрес, без його гуманізації, може принести як окремії людині, так і всьому людству багато горя і проблем. Особливо актуально проявляється проблема гуманізації науково-технічного прогресу на нинішньому етапі його розвитку – на етапі нанотехнологічної революції. Найважливішим дітищем нанотехнологічної революції є нанотехнонаука. «Нанотехнонаука – це симбіоз трьох сфер творчої активності людини – науки, техніки і технології. Префікс «нано» тут означає, що інтегруючись у нерозривну єдність наука, техніка і технологія мають справу з наносвітом, тобто зі світом структур і процесів, які співрозмірні нанометру. (Нанометр – це одна мільярдна частка метра.)» [3, с. 200]. Тому, завдання гуманізації підготовки наукових і, насамперед, технічних, інженерних кадрів, перш за все, їх моральне виховання, особливо на часі на сучасному етапі.

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

Відповідно з означенням Г.В.Ф. Гегеля, єдність суб'єктивного і об'єктивного в собі і для себе суцього добра є моральністю. Якщо мораль є форма волі взагалі з боку суб'єктивності, то моральність не тільки є суб'єктивна форма і самовизначення волі, але також має своїм змістом своє поняття, свободу. Моральність є ідея свободи як живе добро, що має у самосвідомості своє знання, воління, а через його дію – свою дійсність, так само як і самосвідомість має у моральному бутті в собі і для себе суцю основу і рушійну мету; моральність є поняття свободи, що стало наявним світом і природою самосвідомості. Піднесення особистості до рівня самосвідомості – найважливіше завдання нашого часу і запорука успіху розвитку суспільства, бо моральнісна людина – це особистість, здатна творити тільки в ім'я Добра.

Сьогодення людства досить розмаїте: земляни живуть на різних етапах свого розвитку одночасно. Фактично, на планеті Земля існують різні форми не просто державного устрою, але й різні форми культурного, цивілізаційного розвитку. Проте сучасні глобалізаційні процеси все більше проникають у «тіла» різних культур, згладжуючи їх розмаїття, підлагоджуючи людство до певних спільних засад існування. Важливою складовою процесу глобалізації виступають різноманітні складові інформаційного процесу, новітніх інформаційних технологій. Парадокс ситуації полягає у тому, що сучасне суспільство, переживаючи водночас постіндустріальний, інформаційний, технологічний етапи, поєднує у собі як прогресивний, так і регресивний моменти розвитку. Плюси та мінуси сучасного етапу розвитку суспільства проявляються одночасно в усіх сферах, напрямках і видах життєдіяльності людства.

Одні називають цей феномен – свідченням колапсу людської історії, інші – стрибком у абсолютно нову якість існування соціуму, треті – новою парадигмою існування людства.

Якби там не було, але реалії сучасного соціального буття засвідчують важливий вплив інформації на людей, їх життєдіяльність, тобто своєрідний інформаційний бум у житті людства. І тут виникає питання про те, чи можна вважати існуючий стан соціального буття спонтанним, не регульованим, а чи все ж потрібно намагатися розгледіти у процесах життєдіяльності нинішнього суспільства якісь раціонально визначені напрямки цілеспрямованого регулювання, впливу певних тенденцій розвитку. Як, наприклад, виступ Б.Гейтса на цьогорічному саміті у Давосі про необхідність розвитку дистанційної форми освіти і переходу до такої форми навчання якомога швидше. Цей посыл деякими державними керівниками був сприйнятий як

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

керівництво до дії: звуження традиційних форм освітньої діяльності, закриття університетів, перекладання відповідальності за процеси освіти на плечі тих, хто бажає її отримати. Тобто, спостерігається явна тенденція до економії державних засобів та коштів. У той же час, Б. Гейтс цілеспрямовано сприяє розширенню сфери діяльності та розвитку своєї корпорації, адже дистанційна освіта потребує розробки додаткових технологічних програмних матеріалів. Таким чином, йде не пошук нових форм, а цілеспрямований перерозподіл фінансових ресурсів. Тобто, світ – глобалізується.

На важливу роль у цьому процесі сучасних глобальних комунікацій вказував англійський мислитель Е. Гіденс у своїй роботі «Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя». Зокрема, на прикладі руйнування Берлінської стіни [1, с. 52]. Саме цей приклад показує «постановочний» процес демократизації у багатьох державах сучасного світу. Не менш образно процес нав'язування певного типу демократичних цінностей показав американський письменник Стівен Кінг у своєму романі «Переслідуваний». Суть розповіді проста: держава дбає про те, щоб у кожного громадянина був комунікатор – телевізор. Якщо телевізор виходить із ладу, то його безкоштовно змінюють на новий, навзамін старого. Тих громадян, які відмовляються міняти телевізори та дивитися їх, держава вважає своїми ворогами. Той, хто не дивиться телевізор, залишається поза зоною впливу маніпуляторів. Головний герой роману, доведений до розпачу безробіттям і злиднями, зважується на участь у реаліті-шоу мережі безплатного телебачення під назвою «Переслідування». Герой цього шоу за чималу грошову винагороду стає об'єктом полювання не тільки спеціальних команд ловців та поліції, але й телеглядачів, бо будь-хто, хто затримає, побачить чи знищить героя, отримує грошову винагороду. Таким чином, головний герой – учасник шоу – просто приречений на смерть [2].

С. Кінг показав як засоби комунікації стають засобами самознищення людства. Можна ще і ще приводити приклади використання сучасних інформаційних технологій, які працюють не на благо людей, а за для блага, так званої, «еліти» передових розвинутих держав, для їх збагачення і благополуччя. То ж виникає закономірне питання, а чи потрібні такі досягнення прогресу – людству? Відповідь одна: звичайно ж потрібні, і особливо – досягнення у галузі новітніх технологій. Але їх використання – це вже проблема соціального плану, а саме – стану моральності людства.

Сучасне населення Землі, особливо мешканці передових демократичних держав, все більше тяжіє до свободи, тобто

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

відмовляється від зовнішніх регуляторів поведінки людей (чи то держави, чи то церкви, чи то сім'ї). Але ж свобода не може бути безмежною. Свобода – це пізнана необхідність... Живучи у суспільстві, необхідно дотримуватися певних правил співжиття, хоча б заради виживання. Відповідно, вибір певної лінії поведінки індивідом – є вибором і форми відповідальності за свій вибір. Саме усвідомлення останнього і робить сучасного суб'єкта суспільних відносин моральнісною особистістю. Рівень моралі суспільства чи держави напряму залежить від рівня розвитку моральної самосвідомості окремих індивідів та моральнісної практики всього населення. Реальність сьогодення, нажалю, засвідчує нерозуміння цього зв'язку як державними діячами, так і пересічними громадянами. Але ж саме на шляху моральнісного вдосконалення особистості ми зможемо отримати і більш досконале суспільне буття, бо в сучасному суспільстві роль моралі, як регулятора суспільних відносин, все більше витіснятиме право. Та й повноцінне функціонування правових засад у демократичному суспільстві без повнокровної моральнісної складової (практики) просто неможливе.

Моральна свобода, на відміну, наприклад, від політичної, юридичної, економічної тощо проявляється у тому, що розумово-моральнісний закон не панує над людиною неподільно, а виступає лише як постійно присутня до неї вимога, яка завжди, у більшій чи меншій мірі, усвідомлюється, але ніколи не виконується повністю. У цьому полягає сутність моральнісної природи людини, й у цьому, разом з тим, полягає найвищий прояв її свободи. Людина може не лише виконувати моральнісний закон, а й ухилитися від нього, а ухилившись, вона все ж зберігає можливість повернутися до виконання закону. І те, й інше складає дію внутрішнього її самовизначення. У цьому вільному переході полягає вся її моральнісна гідність і, відповідно до цього, проявляється її заслуга або провина. Свобода містить у собі не тільки свободу добра, але й свободу зла. Якщо я неодмінно повинна виконувати закон, якщо я не можу від нього відступити, то свобода моя зникає, а разом із нею зникає і моя моральна гідність: адже я виконую закон із примусу. Для довершеної, досконалої істоти ця можливість відступу від закону ніколи не здійсниться, бо вона, у силу своєї досконалості, ніколи не скористається своєю свободою для відступу від закону; недосконала ж істота може відступити від закону, і це відступництво не може бути їй заборонено шляхом зовнішнього примусу, бо інакше зникає сама свобода, зникає і відповідальність за свої дії. Моральнісний закон, за своєю сутністю, не є примусовим законом.

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

Суспільство та його інтереси завжди стоять вище інтересів особистого життя. Інтереси суспільства завжди пов'язані з необхідністю, з об'єктивними потребами загального блага, тому вони безумовні. Інтереси ж особистості не завжди відповідають потребам суспільного розвитку, і щоб її діяльність забезпечувала суспільний прогрес, треба ще привести ці інтереси у відповідність із історичною необхідністю, звільнивши їх від вузьких суб'єктивних прагнень, від сваволі. Тільки за таких умов діяльність окремої особистості стане вільною, а не свавільною. Примушування в ім'я морального закону суперечить природі людини. Людина вільна чинити морально або аморально, і ніхто не має права їй це заборонити. Найбільша загальнолюдська проблема полягає у тому, що внутрішня свобода людини у дійсності відірвана від зовнішньої, що думка далеко не кожного може втілитися у діяльність, що соціальне на практиці протистоїть особистому. Людина за своєю природою вільна, свідомо і соціальна. Про це й говорив Ж.-П. Сартр своїм афоризмом, що ми не вибираємо бути вільними, ми приречені до свободи. Але одна справа – сутнісні характеристики особистості, і зовсім інша – як вони реалізуються конкретно у кожній живій особистості.

Отже, повернемося до особистості. Рівень пізнання себе як особистості та здатність співвідносити себе з оточуючою необхідністю – і є рівнем свободи особистості, рівнем її моральної зрілості, де визначальним моментом її свідомості виступають переконання. Розуміння свободи як панування людей не тільки над зовнішньою природою, але і над самими собою дозволяє розглядати сутність моральнісних переконань не тільки як відображення вимог суспільних відносин, але і як особливий стан моральної свідомості особистості. Переконання – це той структурний елемент індивідуальної моральної свідомості, дякуючи якому відбувається поєднання свідомості та практики, тобто реалізується реальний зв'язок теорії із практикою, та межа, де теорія безпосередньо втілюється у реальну практику моральнісної поведінки особистості. Тобто, формування переконання – це необхідна умова реалізації теоретичного у практичному.

Висновки. Інноваційні процеси зумовлюють формування нового типу суспільства – інформаційного, яке базується на знаннях, інформації та інноваціях. Стрижневою тенденцією тут є процес становлення як національного, так і глобального інформаційного суспільства, де визначальну роль відіграватимуть інформаційно-телекомунікаційні інновації. Проте, абсолютизація прогресивних аспектів науково-технічної раціоналізації призводить до кризових ситуацій у розвитку сучасної цивілізації. Інновації породжують

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

процеси відчуження у відносинах людини з оточуючим світом. Технізація й раціоналізація людського буття призводять до трансформації сутнісних вимірів сучасної особистості: втрата духовних цінностей, нівелювання індивідуальності, поширення стереотипів масової культури та споживацьких цінностей, стереотипізація мислення та діяльності. Завданням же нової освітньої парадигми повинно стати виховання (виплекання) людини-інноватора, особистості нового типу, здатної критично мислити, формувати нові знання та знаходити можливості для втілення їх у практику життєдіяльності суспільства. Людина-інноватор – це, перш за все, моральносно довершена особистість, яка здатна не просто робити вибір власної лінії поведінки у суперечливому світі суспільного буття, але й брати на себе відповідальність за цей свій вибір та можливі його наслідки, як для себе, так і для оточуючих та людства в цілому.

Посилання:

1. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
2. Кінг С. Переслідуваний. Роман (з англійської переклав Віктор Ружицький) // Всесвіт. – К.: Видавництво «Радянський письменник», № 9, 1991. – С. 3-44; № 10, 1991. – С. 3-46; № 11, 1991. – С. 138-168.
3. Лукьянец В.С. Нанотехнологическая революция: глобальное обновление антропосферы // Totallogy-XXI (тринадцятий випуск). Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України. – 2005. – 384 с.

Н.Г. Волик. Инновационные общественные процессы и моральный выбор.

В статье рассматривается проблема противоречивых отношений инновационных процессов, происходящих в современном обществе, с нравственной составляющей того же общества. Целью статьи является определение роли и места нравственных ценностей в глобальном мире инновационных трансформаций. Инновационные процессы во всех сферах современного общества и их влияние на социально-экономические отношения и, соответственно, на жизнь каждого человека меняют понимание мира, обычаи и поведение, то есть, духовную сферу, что с необходимостью отображается на нравственных основаниях как общества в целом, так и каждой личности в отдельности.

Ключевые слова: инновационные процессы, мораль, моральный выбор, моральные ценности, нравственность, нравственные основания, нравственная ответственность.

N.G. Volyk. Innovation Social Processes and Moral Choice.

Innovation processes that take place in contemporary society are often enough being in controversy with moral component of the society. The paper is to

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

define role and place of moral values into the global world of innovation transformations. The innovation processes introduce changes in most areas of contemporary society, influence social and economic relations, and correspondently the life of each human being, changing his/her world outlook, customs, behaviour, etc. It is the change of spiritual life, which cannot but finds its reflection in understanding of social and individual moral grounds.

Key words: innovation processes, moral, moral choice, moral values, morality, moral grounds, moral responsibility.

М.А.Нестерова

КОГНИТИВНЫЕ АСПЕКТЫ ГУМАНИТАРНЫХ ИННОВАЦИЙ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

The article considers cognitive aspects of humanitarian innovations in a modern economics. They are based on human-dimension of social-economic systems, increasing role of theory of choice, theory of decision making in economic activity. Researching the processes of knowledge getting and developing, understanding the main principles of human brain activities will be helpful for the explaining and modeling of consumer behavior. Understanding of laws of social development, co-evolution of complex social systems will improve cognitive effectiveness of decision makers.

Key words: behavioral economics, cognitive aspects, cognitive researches, decision making, humanitarian innovations, neuroeconomics, theory of choice.

В статье рассмотрены когнитивные аспекты гуманитарных инноваций в современной социально-экономической сфере, которые проявляются в человекомерности социо-экономических систем, усилении роли выбора, принятия решений в экономической деятельности. Исследование процессов получения и развития знаний, понимание основ функционирования человеческого мозга позволит объяснить и моделировать поведение субъектов экономической деятельности. Понимание законов социального развития, коэволюции сложных социальных систем может улучшить когнитивную эффективность лиц принимающих решения.

Ключевые слова: гуманитарные инновации, когнитивные аспекты, когнитивные исследования, нейроэкономика, поведенческая экономика, принятие решений, теория выбора.